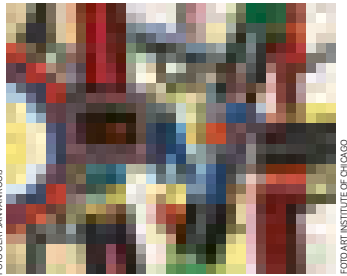

1 to 87 (2014), de modelspoorbaan van Fiona Tan, is tijdens Europalia te zien op de expositie *Trains and Tracks* in Brussel.

Fernand Leger, **The Railway Crossing** (schets), 1919. Olieverf op doek, 54.1 x 65.7 cm.

Hoe treinen ruimte en tijd herschikten (en dat nog altijd doen)

REPORTAGE **EUROPALIA KUNSTENFESTIVAL**

Voor het eerst stelt de Brusselse biënnale Europalia geen land, maar een thema centraal: de 28ste editie toont de trein in de kunst, en kunst in de trein.

Door onze medewerker **Thomas van Huut**

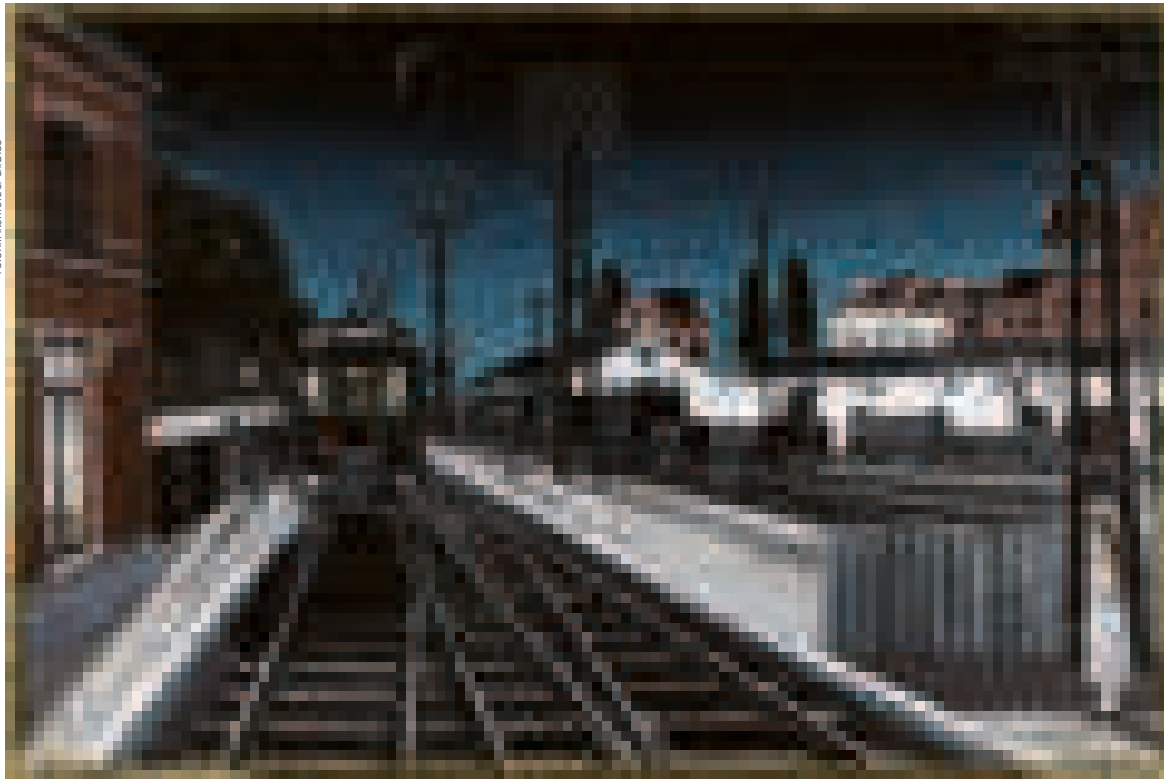
Wat moest er van de paarden worden? Moesten ze maar cello of viool gaan spelen; bedelend rondgaan met de pet? Een vrolijke spotprent uit omstreeks 1833 toont *De effecten van de spoorweg op het dierenrijk*. De trage trekpaarden zouden wel keloos worden, was de verwachting, dankzij de uitvinding van de snel voortrazende stoomtrein. Die werd in Groot-Brittannië rond 1820 geïntroduceerd en maakte op het

Europese vasteland in 1835 in België zijn intrede. De gravure van een onbekende tekenaar is een hoogtepunt in de eerste zaal van *Sporen van Moderniteit* in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel. Die expositie toont de opkomst van de trein en de invloed ervan op de maatschappij, gezien door de ogen van kunstenaars. Het is ook de openingstentoonstelling van deze editie van Europalia, het tweemaaljaarlijkse Brusselse kunstfestival dat zich uitstrekt over ruim een half jaar, en

meerdere Belgische steden. Vanaf de oprichting in 1968 had Europalia ieder jaar een Europees land als focus, op deze 28ste editie staat voor eerst een thema centraal: *Trains and Tracks*.

Versnelling en vertraging

De komst van het spoor was niets minder dan een revolutie, meent artistiek directeur Dirk Vermaelen van Europalia. „De trein was net zo'n ingrijpende verandering in hoe we ruimte en tijd beleven als internet dat nu is.“ Ook letterlijk: vóór de komst van de trein stonden klokken in

Paul Delvaux, **Avondtrein** (1947).

nabijgelegen plaatsen vaak nét even anders. „Het spoorboekje dwong af dat alle klokken gelijk werden gezet.“ Stond de trein vroeger symbool voor versnelling en moderniteit, zegt Vermaelen, „nu staat de trein meer voor vertraging en onthaastig.“

De trein is een uitvinding die evenveel fascineert als beangstigt, laat de expositie zien. Naast jubelende schilderijen die trots kracht van de nieuwe machinerie tonen (zoals een replica van Jan Antonie Neuhyses' *Inhaliding van de eerste spoorlijn in België op 5 mei 1835*), laten enkele spotprenten zien hoe treiningelukken schijnbaar met veel plezier getekend werden (mensenlichamen vliegen als losse blaadjes door de lucht, in een litho van Daumier). Het schilderij *Satonswagen* (ca. 1837) van Gustaaf Wappers toont de trein als een vuurspuwende draak, die uit de donkere nacht op je af dendert.

Latere schilders als Claude Monet en Lionel Walden zijn minder bevreesd voor de trein: zij tonen de steeds centralere rol die het spoor inneemt in het landschap. Voor futuristen als Filippo Marinetti is de trein opnieuw symbool voor snelheid. Uit het *Futuristisch Manifest* (1909): „Wij verklaren dat de pracht van de wereld zich heeft verrijkt met een nieuwe schoon-

heid: de schoonheid van de snelheid [...] Tijd en Ruimte zijn gisteren gestorven.“ Voor nog weer latere schilders als Giorgio de Chirico en Paul Delvaux is de trein vooral een metafoor voor hun persoonlijkheidsverandering. De belangrijke rol die het spoor speelde bij Europese kolonialisme wordt wel benoemd in de tekst, maar foto's of schilderijen ontbreken helaas op de expositie.

Sprankelend slotstuk is de installatie *1 to 87* (2014) van Fiona Tan, op het oog een gewone modelspoorbaan, maar wanneer je langer kijkt, zie je dat de NS-locomotief rijdt door een landschap vol ravage: een bosbrand, treiningeluk, ingestorte windmolens, en een groep demonstranten die kampen achter een banner „*capitalism is crisis*“ - deze spoorbaan is een model voor (opnieuw) een snel veranderende wereld die beangstigt.

Windvaan

Naast deze openingstentoonstelling over de trein in de kunst, toont Europalia ook kunst in de trein en op het station. Van de ruim zeventig evenementen die tussen nu en mei 2022 plaatsvinden, vindt meer dan de helft plaats in treinen en stations, een groot deel van het programma is speciaal voor het festival ontwikkeld.

Onder de noemer *Endless Express* toont een achttal hedendaagse kunstenaars nieuw werk op de spoorlijn Eupen - Oostende. „De ruggengraat van België, die al te taalgieden en regio's verbindt“, aldus artistiek directeur Vermaelen. Drie van die kunstwerken bevinden zich op het Brusselse deel van het spoortraject. Wie ze wil zien, moet wel goed zoeken. Het werk van Laure Prouvost bijvoorbeeld, bevindt zich buiten station Brussel-Zuid, hoog op een toren boven het spoor. Daar staat een vreemde mensvormige windvaan met de teksten „*Migrate together*“ en „*in your own time*“. Subtiel benadrukt Prouvost hoe mensen zich laten meevoeren door de elementen.

Inas Halabi maakte een intrigerend geluidswerk over de (koloniale) rol van het spoor in Congo, te beluisteren in de voormalige Koninklijke Loge van Brussel-Centraal. „Dit is een kunstwerk als een snelle trein“, zegt curator Caroline Dumalin. „Je stapt in en stapt weer uit, maar de trein rijdt door.“ Het zou kunnen gelden als motto voor het hele festival: als zien is onmogelijk.

Van Marina Pinsky is de vrij ongrijpbare installatie *Circuit*. In de vervallen ruimte van het oude Spoorwegmuseum op station Brussel-Noord toont ze een bonte verzameling (stations)maquettes, die samen iets zouden moeten zeggen over hoe „de wereld er ook uit kan zien“. Het werk beoefent veel, maar is wat cryptisch, als een oester die gesloten blijft.

zaming (stations)maquettes, die samen iets zouden moeten zeggen over hoe „de wereld er ook uit kan zien“. Het werk beoefent veel, maar is wat cryptisch, als een oester die gesloten blijft.

Virtuele treinstations

Toegankelijker is de indringende VR-installatie *Delirious Departures* in de Koninklijke Musea, door het Brusselse kunstenaars- en onderzoekcollectief CREW. Tijdens de coronalockdowns maakte het collectief 3D-scans van vertrekhallen van de Belgische stations, met een VR-bril op laten ze je die virtuele ruimtes verkennen, inclusief alle technische onvolkomenheden en *glitches*. De leegte van de normaal altijd drukke vertrekhallen voelt unheimisch. Ertussen staan een paar 'gestolde' lichamen. „Mensen die langer stilstonden dan vijf minuten worden door de scanner alsnog geregistreerd“, legt Crew- oprichter Eric Joris uit. Ze wilden het stenen gebouw vastleggen, maar kregen die mensen erbij. Het is letterlijk gestolde tijd, en een grimmig portret van de lockdown.

Het Spoorwegmuseum heet nu *Train World* en is verhuisd naar een grote loods bij station Schaarbeek. Tijdens Europalia toont het museum een expositie over de Oriënt-Express. Die luxe spoorverbinding tussen Parijs en Istanbul kreeg eind negentiende en begin twintigste eeuw een mythische status en speelde een hoofdrol in Agatha Christie's *Murder in the Orient Express* (1974) en James Bondfilm *From Russia with Love*. (1963). De expositie vertelt over de Belgische zakenman Georges Nagelmackers, oprichter van de *Compagnie Internationale des Wagons-Lits*, en het brein achter de luxe spoorverbinding. Hoogtepunt is een tweetal originele treinstellen uit 1927/1929, waar je doorheen kunt lopen, om je even in de hoogtijdagen van het Europese sporttijdperk te wagen. Ondertussen werd er afgelopen week op station Antwerpen Centraal dagelijks onder de noemer *Lost & Found* door Casco gewerkt aan een nieuwe opera. In een groot glazen kabinet zitten librettist Gaëlle Schoeters en componist Annelies Van Parys (beide Muziektheater Transparant) ruggelings te schrijven aan iedere dag zo'n vijf minuten opera, gebaseerd op verhalen die reizigers in de grote gele briefbussen in de stationshal stopten. Iedere avond is er een uitvoering. Schoeters: „Het zijn kleine verhalen, zoals iemand die zijn boterham is verloren in de trein, maar het gaat ook over grote onderwerpen, zoals de twee dakloze mensen die deze maand hier vlakbij dood zijn gevonden.“

Later dit jaar zullen ze hun opera's nog schrijven op St Pancras Station in Londen en in Nederland op Rotterdam Centraal. Opnieuw, dagelijks tussen de reizigers. „Wij werken eigenlijk als landschapschilders“, zegt librettist Gaëlle Schoeters. „we bevinden ons hier midden tussen ons onderwerp.“

„Welkom in de trein naar Brussel Charleroi“, roept een van de zangers van Opera Ballet Vlaanderen in een speelgoedmeegafon tijdens de generale repetitie aan het einde van de dag. Reizigers in de Antwerpse stationshal kijken vreemd op, en blijven staan, zeker als het orkest begint te spelen. Ook deze opera herschikt de tijd: de monumentale hal, normaal een plek van haast, wordt plotseling een plek waar mensen stilstaan, en luisteren naar elkaars verhalen.

Kunstenfestival Europalia 2021: trains and tracks (17 mei - 13 juni) en andere (meest Belgische) steden. *Sporen van Moderniteit* 13 feb, *Endless Express* 13 feb, *Oriental Express* 17 april, *Herhaling Lost & Found Brussel* (29 nov t/m 3 dec) en Rotterdam (15 t/m 20 mei). Inl: europalia.eu

Advertentie

nrcboeken >

Welk dodelijk gevaar houdt iedereen in de greep?

Zestien paarden

Greg Buchanan

Donker en verontrustend, deze spannende thriller is van het begin tot eind aangrijpend

Paperback **21⁹⁹**

Telefonisch bestellen 088-5720572

nrcwebwinkel